

บทที่ 4

ผลการศึกษา

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ตำบลเชิงคอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 10 รูป ระดับรองเจ้าอาวาส 5 รูป พระธรรมทูตสายต่างประเทศ 2 รูป ครูสอนพระปริยัติธรรม 3 รูป ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนา และตัวแทนภาคประชาชนอีก 10 คน สถานที่ในการเก็บข้อมูลเป็นวัดในตำบลเชิงคอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และการลงพื้นที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.)ของคณะสงฆ์ โดยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็นประเด็นต่างๆ โดยในการสรุปนั้น เน้นการอธิบายประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ จากการเก็บข้อมูลเอกสารตำรา หรือผลงานทางวิชาการ งานวิจัย เอกสาร บทความ ในส่วนของข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยที่การเก็บข้อมูลกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทหรือความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน อันได้แก่ เจ้าอาวาส, รองเจ้าอาวาส, พระธรรมทูตสายต่างประเทศและครูสอนพระปริยัติธรรมประจำตำบล รวมถึงตัวแทนภาคประชาชน เป็นต้น และด้วยเหตุที่ใช้การศึกษา 2 รูปแบบดังที่กล่าวมา จึงจะได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ได้จากการศึกษาจากเอกสาร ส่วนที่ได้จากการศึกษาจากการสัมภาษณ์ และส่วนที่ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

4.1 ผลการศึกษาจากเอกสาร

การศึกษาจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะศึกษา และเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน นั้น ผู้วิจัยจึงได้อธิบายถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ที่เน้นการพัฒนาชุมชน เนื่องจากพระสงฆ์ที่ลงไปพัฒนาหรือส่งเสริมชุมชนให้เกิดการพัฒนานั้น มักดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมในนามของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.) เป็นหลัก ซึ่งมักดำเนินการที่เน้นบทบาทอันประกอบด้วย บทบาทด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน บทบาทด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน บทบาทด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน บทบาทด้านการเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อพัฒนาสังคม นั้น ย้อนกลับไปเมื่อหนึ่งศตวรรษที่แล้ว พระสงฆ์ไทยมีบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันประเทศสู่ความทันสมัย ด้วยการนำการศึกษาแผนใหม่ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการนำเอาวิชาการแผนใหม่และระบบโรงเรียนมาสู่กุลบุตร ขณะเดียวกันก็นำเอาอักษรไทยมาแทนที่อักษรขอมในการศึกษาเล่าเรียนและตีพิมพ์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ ทางพุทธศาสนา อย่างล้าหน้าสถาบันสงฆ์อื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ แต่มาถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์กลับเป็นฝ่ายไล่ตามชมราวาสในแทบทุกทาง โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี ความรู้ทางโลก หากรวมถึงวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม แต่ไม่มีอะไรที่บ่งบอกถึงความเสื่อมทรุดของพุทธศาสนาได้ชัดเจนมากเท่า กับการประพุดิทธิของพระสงฆ์ รวมถึงความขัดแย้งและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายไปทั่ววงการสงฆ์ ท่ามกลางความไร้ประสิทธิภาพและปล่อยปละละเลยของผู้นำสงฆ์ในการแก้ปัญหาดังกล่าว ทั้งหมดนี้มีผลในการบั่นทอนศรัทธาของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก และเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งของการเติบโตใหญ่ขยายตัวของลัทธิพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีชมราวาสเป็นผู้นำ แต่ปัญหาของพระสงฆ์มีมากกว่านั้นและเกิดขึ้นมานานแล้ว เห็นได้จากการที่พระสงฆ์ไม่สามารถเป็นแรงบันดาลใจในทางจริยธรรมแก่ชนชั้นกลางในเมืองมาไม่น้อยกว่า 70 ปีแล้ว แบบอย่างทางศีลธรรมของผู้คนกลับได้มาจากพ่อแม่ปู่ย่าหรือครูบาอาจารย์ในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้คนเข้าวัดกันน้อยลง พระสงฆ์ยังคงเก็บตัวอยู่แต่ในวัด โดยมีบทบาทจำกัดอยู่แค่เรื่องพิธีกรรม หากได้มีความสัมพันธ์กับสังคมหรือชีวิตของผู้คนมากไปกว่านั้น ไม่ จึงแทบไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อสังคมนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางจริยธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น หากยังบ่งบอกถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางสติปัญญาของท่านด้วย พุทธศาสนาเถรวาทแบบไทยนั้น มีแกนกลางอยู่ ที่พระสงฆ์ เมื่อสถาบันสงฆ์อ่อนแอลง ก็หมายความว่าคำสอนทางพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลน้อยต่อวิถีชีวิตของผู้คนตามไปด้วย (พระไพศาล วิสาโล, บทความ)

พระพุทธรูปกับวิถีชีวิตคนไทย “พระพุทธรูปมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนไทย จัดเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ถ้าพิจารณาในฐานะนี้ จะพบว่า พระพุทธรูปมีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวมในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และต่อเนื่องของสังคม โดยทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์ เป็นสถาบันขัดเกลาทางสังคมปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมให้แก่คนในสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ทั้งทำ

หน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย” เป็นข้อสรุปที่ (สมบูรณ์ สุขสำราญ) สรุปเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ปัจจุบัน คุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทย นับวันมีแนวโน้มว่าจะขาดหายไป เป็นความห่อหุ้มประการหนึ่งที่มีเหตุสืบเนื่องมาจากความนิ่งนอนใจและเพิกเฉยต่อการเปลี่ยนแปลง ในแนวทางลบและความไม่สำนึกต่อภัยอันตรายจากอารยธรรมที่หลั่งเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างไม่ขาดสายและโดยไม่ผ่านการกลั่นกรองอย่างละเอียดของผู้มีภาระหน้าที่รับผิดชอบ ทั้งที่สิ่งเหล่านี้ เป็นผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการการดำเนินชีวิตของเยาวชนและการดำรงอยู่ของระบบครอบครัวในสังคมไทย โดยปล่อยให้แนวความคิดที่ไร้การควบคุมเข้ามามีบทบาทต่อแนวความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนและ คนไทยอย่างไร้การวินิจัยที่ถูกต้อง

ระบบครอบครัวไทยนั้น ดั้งเดิมมาจากความมีคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นปฐม ด้วยเหตุนี้ เมื่อคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นหลักคำสอนดั้งเดิมถูกละเลยและเพิกเฉย ย่อมเป็นเหตุนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพฤติกรรม อารมณ์ และเจตจำนงดั้งเดิมอันบริสุทธิ์ของบุคคลในสังคม การเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงเป็นแนวทางที่ต้องรีบดำเนินการอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุนี้ การเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ จึงเป็นนโยบายที่ต้องได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับช่วงวิกฤติพฤติกรรม ที่ห่อหุ้มของเยาวชนไทยเป็นอย่างยิ่ง (สมบูรณ์ สุขสำราญ อ้างในธีร โชติ เกิดแก้ว, 2547: 39)

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีเป้าหมายประสงค์ในการเผยแผ่ทั้งด้วยพระองค์เองและพุทธสาวกอย่างชัดเจน มีพุทธวจนะยืนยันว่า “พวกเรองจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” พุทธวจนะนี้มุ่งเน้นที่ให้ผู้รู้จักสร้างประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ขณะเดียวกันก็มีส่วนช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและสร้างความสุขให้แก่โลก

ประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะอุทิศจิตใจ เวลา แรงงาน สิ่งของ และกำลังทรัพย์ให้แก่วัดเป็นจำนวนมากมาย เห็นได้จากการสร้างและปฏิสังขรณ์วัด การอุทิศที่ดิน แรงงานให้แก่วัด หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยกล่อมเกล้าให้ชาวไทยชอบการประณีตประณีต ไม่ชอบความรุนแรง ไม่มีความอาฆาตพยาบาท แม้ในปัจจุบัน สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจะสัมพันธ์กับระบบสมัยใหม่ ทั้งบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนสามารถนำมาใช้ได้ดีเหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่ในแง่การพัฒนาคุณภาพของคน ในการทำงานโดยอาศัยหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลางที่เหมาะสมที่สุดสำหรับวิถีชีวิต นอกจากนี้หลักธรรมคำสอนของ

พระพุทธศาสนา ยังเกี่ยวข้องกับระบบความเป็นสมัยใหม่ในแง่การกระจายความเสมอภาคไปสู่ส่วนต่างๆของสังคม นับว่าเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการของสังคมไทย

ผู้วิจัยเห็นว่า สังคมไทยจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งที่ยังคงอยู่กับสังคมไทยและปรับเปลี่ยนบทบาทไปตามกาลเวลานั้นคือ สถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนนั้นสามารถนำมาใช้ได้ดีเหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่ในแง่การพัฒนาคุณภาพของคน ในการทำงาน ในเรื่องการค้าดำรงชีวิต หรือแม้กระทั่งในเรื่องการพัฒนา ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นมักพิจารณาในแง่ของการนำมาใช้ในสถานการณ์จึงเป็นไปได้ไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและการจัดระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทย ดังนี้

1. อบรมให้รู้ระเบียบสังคมโดยให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีต่างๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต คือสังฆกรรมและแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่า ความมีเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นที่มีสถานภาพต่างๆ กัน เช่น ศิษย์ต่ออาจารย์ ลูกหลานต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น

2. เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม วัดและพระสงฆ์เป็นสื่อกลางทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองดีของประเทศ หลักธรรมสำคัญๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม เช่น ศีล 5 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณีธรรม 10 ประการ สาราณียธรรม 6 อธิปไตย 3 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 เป็นต้น เมื่อบุคคลได้รับการสั่งสอนและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน ทำให้สังคมลดความขัดแย้งและลดปัญหาสังคมนานาประการ

3. เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม คือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาโน้มนำให้ประชาชนมีความเชื่อและยึดปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม นอกจากพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพระพุทธศาสนา ยังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานบวชนาค งานศพ งานทำบุญต่างๆ เทศกาลทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น งานบุญและพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกันและได้รับการสร้างสรรค์ เกิดความรู้สึกว่า เป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกันที่จะผนึกกำลังเพื่อส่วนรวม (สมบุรณ์ สุขสำราญ อ่างในธิร โขติ เกิดแก้ว, 2547:40-41)

เมื่อศึกษาบทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน พบว่า การรวมกลุ่มของคนในชุมชนหมายถึงสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในระดับดี โดยเฉพาะเรื่องนโยบายกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้ง และการคัดเลือกกรรมการกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งเรื่องต่าง ๆ ในด้านความเข้าใจบทบาทของทุกฝ่ายในกรรมการหมู่บ้านนับว่ากรรมการ รวมทั้งประชาชนในหมู่บ้านมีความเข้าใจเป็นอย่างดี และเล็งเห็นถึงความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน สืบเนื่องจากการจัดทำโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในอนาคตทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกันที่จะพัฒนากองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้านต่อไป (โสภาคจาร ,2550: 5)

บทบาทและการปรับตัวของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในด้านต่างๆ นับว่ามีผลกระทบกับวัดและพระสงฆ์ โดยเฉพาะบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่เคยมีมาในอดีตลดลงไป ในปัจจุบันเราจะเห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ลดน้อยลงไปหลายด้าน มีประชาชนไม่น้อยที่เข้าใจว่า บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ที่เป็นผู้กระทำพิธีกรรมบ้าง เป็นหมอดูบ้าง ประเด็นนี้ เป็นเรื่องที่สับสนในทางบทบาท บางคนเมื่อไม่เข้าใจบทบาทของพระสงฆ์อย่างแท้จริงก็พลอยเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ไป

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้วัดและพระสงฆ์ต้องปรับตัวและเพิ่มบทบาทด้านต่างๆ เพื่อชดเชยบทบาทที่สูญเสียไป ซึ่งพอสรุปบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันได้ดังนี้

1. การเผยแผ่หลักคำสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก การเผยแผ่ทางวิทยุและโทรทัศน์ วารสารและนิตยสารทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ของพระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย พบว่า “พระธรรมทูตเป็นทั้งบุคคลและสังคมในอุดมคติที่มีวิถีชีวิตอันประเสริฐ สงบ เรียบง่าย มีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือปราศจากการถูกรบกวนจากกรอบความคิด ความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาดและระบบโครงสร้างสังคมที่สูญเสียคุณภาพ”

2. การให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ หรือนักจิตวิทยา

3. เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการทั้งทางด้านพุทธศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ ที่สามารถทำได้ เช่น การเกษตร เป็นต้น

5. เป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาต่างๆ ในสังคมชนบท เช่น จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพให้แก่ประชาชน เป็นต้น

6. เป็นผู้ให้การสงเคราะห์ทางด้านวัตถุ เช่น ให้ทุนการศึกษา อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น

7. ทำหน้าที่เป็นครูสอนศีลธรรม จริยธรรมตามโรงเรียนต่างๆ หรือตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นภายในวัด

8. ให้การอบรมแก่เยาวชนในโอกาสต่างๆ เช่น บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การนำเยาวชนเข้าค่ายพุทธบุตร เป็นต้น

9. งานด้านการค้นคว้าและวิจัยเป็นผลงานทางด้านวิชาการ ที่ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือให้พุทธศาสนิกชนได้นำไปศึกษา ซึ่งในปัจจุบันมีอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะผลงานของหลวงพ่อกุศลทาสและพระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เป็นต้น

10. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและประเพณีต่าง ๆ หลายวัดได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ความเป็นมาของบรรพบุรุษของตน เป็นต้น

11. ให้การรักษาโรคต่างๆ ด้วยยาแพทย์แผนโบราณหรือวิธีทางไสยศาสตร์ เป็นต้น

จากบทบาทที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่า บทบาทของวัดและพระสงฆ์ได้ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือปัญหาของสังคมที่ชาวบ้านต้องการให้พระเข้าไปมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ ดังนั้น ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของวิชาการใหม่ๆ ทางสังคม จริยธรรมและประเพณี ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์เหล่านี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว มี ๒ ประการ คือ บทบาทที่สืบเนื่องมาจากสังคมแบบดั้งเดิม และบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพของสังคมและจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ส่งผลให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมจากเดิมที่ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ที่เคยเรียบง่ายก็เปลี่ยนไป พระสงฆ์ต้องปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมมากขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อสังคมมีการปรับตัวมากขึ้นกว่าอดีต จนบางครั้งทำให้ทุกอย่างตามเกือบไม่ทันเมื่อหันกลับมามองที่บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ก็ได้ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือปัญหาของสังคมที่ชาวบ้านต้องการมากขึ้น เพื่อให้พระเข้าไปมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา ด้วยเหตุที่พระสงฆ์เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ ดังนั้น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พระสงฆ์เองจึงทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของวิชาการใหม่ๆ ทางสังคม จริยธรรม และประเพณี ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์เหล่านี้คือ

บทบาทแบบดั้งเดิม คือการที่ต้องประพฤติตามพระธรรมวินัย เป็นสัญลักษณ์ทางวิญญาณ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่นับการมีบทบาทในสังคม เพราะสังคมในอดีตมักมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีความห่างไกลจากสังคมชุมชน เป็นสัญลักษณ์แห่งความเลื่อมใสศรัทธา บทบาทแบบใหม่ คือบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพของสังคม มีการปรับเปลี่ยนในเรื่องการเป็นอยู่และการทำงานเพื่อให้เข้ากับการทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น ด้วยทำที่ดังกล่าว พระสงฆ์ซึ่ง

เป็นศาสนทายาทจึงต้องขับเคลื่อน และรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพราะปัจจุบัน งานพัฒนาส่วนมาก มีรัฐเป็นเจ้าภาพในกระบวนการขับเคลื่อนในฐานะเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ความคิด ทรัพยากรอื่นๆ ประกอบกับโลกทัศน์ของคนในสังคมต่อพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก โดยเห็นความสำคัญของวัดน้อยลงไปทุกที จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาทบทวนและให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ซึ่งมีอยู่แล้ว ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน(วินัยปิฎก :4/43)

เมื่อมองกระบวนการพัฒนาสังคมสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับพื้นที่ บนฐานพุทธธรรม สังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในภาวะของการขาดความสมดุล หรือความพอดี ซึ่งสถานการณ์ด้านสังคมของประเทศไทยในปัจจุบัน มีข้อมูลหลายประการที่บ่งชี้ว่าสังคมไทยอยู่ในภาวะเจ็บป่วย (Social Illness) จำเป็นต้องได้รับการเยียวยา ฟื้นฟู พัฒนา และเตรียมการป้องกันในทุกระดับ ทั้งปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การที่สังคมไทยกำลังเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ในปีพ.ศ. 2554 คาดว่าจะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 12 ล้านคน ผู้สูงอายุจะอยู่ในภาวะพึ่งพิงสูง เงินออมไม่เพียงพอต่อการยังชีพเมื่อชราภาพ และยังมีภาวะโรค สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นสตรีมีการทำงานนอกบ้านสูงขึ้น การเลี้ยงดูเด็กนอกระบบครอบครัวเพิ่มขึ้น และการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองใหญ่เพิ่มขึ้น นำไปสู่ความแออัด สภาพแวดล้อมเสื่อม สำหรับด้านการศึกษาและสุขภาพของประชากร พบว่า อัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา มีเพียง ร้อยละ 55.4 และปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทย มีเพียง 15-24 ปี เท่านั้น เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์

ไทยยังอยู่ในอันดับที่ต่ำกว่า ในด้านสุขภาพ พบว่า สังคมไทยมุ่งเป็นการรักษาพยาบาลมากกว่าการป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ ปัญหาที่สังคม ได้แก่ ปัญหายาเสพติด/อาชญากรรม ปัญหาสุรา/บุหรี่ ซึ่งมีแนวโน้มว่าเด็กและเยาวชนมีการบริโภคเพิ่มขึ้น เด็กและเยาวชนยังมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศสูงขึ้น การมีประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกอายุน้อยลง และมีค่านิยมใหม่ในการแลกเปลี่ยนกามอนในหมู่วัยรุ่น นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีความขัดแย้งทุกระดับทั้งปัจเจกและชุมชน นำไปสู่ความรุนแรงในสังคม รวมทั้งผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ เป็นตัวเร่งในการดูดซึมวัฒนธรรมตะวันตกและพฤติกรรมการบริโภค ซึมวัฒนธรรมต่างชาติโดยไม่รู้เท่าทัน ขาดภูมิคุ้มกัน และปรับตัวไม่ได้ ความเสื่อมถอยทางจริยธรรม วัฒนธรรม และชาติจิตสำนึก

สถาบันทางศาสนาขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพในการเผยแผ่ จูงใจ และมีพฤติกรรมบริโภคแบบเลียนแบบ วัตถุนิยม และเป็นเหยื่อการขายตรง ด้านเทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัย เป็นตัวสื่อสร้างกระแสค่านิยมของวัยรุ่น การเพิ่มขึ้นของหนี้สินบัตรเครดิต และอาชญากรรมผ่านสื่อ

อิเล็กทรอนิกส์ การเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี เป็นผลให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคใหม่ๆ โรคระบาด
ซ้ำ อาชญากรข้ามชาติ เครือข่ายข้ามชาติ และการค้ามนุษย์

สภาพปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในภาพรวมของประเทศเท่านั้น แต่ในพื้นที่
ระดับตำบล หมู่บ้าน ก็มีแนวโน้มของปัญหาที่พบสูงขึ้นเรื่อยๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่าจะใช้
กระบวนการพัฒนาสังคมในระดับพื้นที่อย่างไรเพื่อให้สังคมในระดับตำบล หมู่บ้าน ซึ่งเป็นราก
แก้วของประเทศมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสต่างๆ จากภายนอกที่มาปะทะ มีความรู้และมีคุณธรรมในการ
ดำเนินชีวิต จนพัฒนาไปเป็นสังคมอยู่เย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งได้กำหนด
วิสัยทัศน์ประเทศไทยว่า มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society)
คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข
เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณธรรม และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน
อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

โดยกำหนดพันธกิจภายใต้ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
คือ ความมีเหตุผล ความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี บนฐานความรู้ คู่คุณธรรม ซึ่งพันธกิจ
ดังกล่าวมีทั้งสิ้น 4 ประการ คือ 1. พัฒนาค้นให้มีคุณภาพ คุณธรรมนำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุข
ภาวะที่ดี อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่าง
มีศักดิ์ศรี ภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
2. เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม 3. ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ
และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ และ 4. พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิด
ธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) จะเห็นว่าตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10
แก่นแกนของการพัฒนาอยู่ที่การพัฒนาค้นให้มีคุณธรรม และจริยธรรม ควบคู่กับการพัฒนาการ
เรียนรู้ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัย ตลอดชีวิต จนมีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง และก้าวสู่
สังคมฐานความรู้

ในรัฐบาลปัจจุบันของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้แถลงนโยบายต่อ
สภานิติบัญญัติแห่งชาติในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 ระบุว่ารัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคม
เข้มแข็งที่คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน อย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม (คำแถลง
นโยบายของคณะรัฐมนตรี, เอกสารอัดสำเนา, 2549) โดยมีนโยบาย ดังนี้

1. ส่งเสริมความรัก ความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ
2. จัดทำแผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์
3. เร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรม นำความรู้
4. พัฒนาสุขภาพของประชาชนให้ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และปัญญา
5. ส่งเสริมกีฬาพื้นฐาน และกีฬามวลชน
6. สร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม
7. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

8. ปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

9. ส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงานและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เองก็ได้กำหนดยุทธศาสตร์สังคมปี 2550 โดยระบุว่า สังคมไทยที่พึงปรารถนา คือ สังคมที่ดีงาม และอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน หมายถึง สังคมแห่งความพอเพียงและสันติ มีเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ทอดทิ้งกัน มีความเป็นธรรม มีวัฒนธรรม มีคุณธรรม มีความเข้มแข็งทางสังคม และสามารถรักษาสมดุลในตัวเอง และกับโลกภายนอกท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง สำหรับแก่นที่แท้จริงของสังคมอยู่เย็นเป็นสุข คือ คนในสังคมมีคุณธรรม โดยมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนที่จิตใจให้มีความคิดในทางที่ถูกต้อง เกิดปัญญาในทางที่ชอบ

โดยกระบวนการพัฒนาปัญญาที่สำคัญ มี 3 ประการ คือ

1. ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิ ภายในตัวผู้เรียนเอง ไม่สามารถยึดเยื้อได้

2. ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา

3. ให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นเพื่อนแท้ที่จะบอกแนวทางหรือให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญา

สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข มีรากฐานจากการที่คนในสังคมมีสัมมาทิฐิ คือ รู้ เข้าใจ คิดเห็นดีงาม ถูกต้องตรงตามความจริง ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติการต่างๆ ที่ถูกต้อง ดีงาม เห็นแก่ตัวลดลง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น

ดังนั้นการจะพัฒนาคนให้เกิดสัมมาทิฐิขึ้นภายในตนเองได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมมาทิฐิมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น 2 ประการ คือ จากกัลยาณมิตร และจากการทำในใจโดยแยกกาย เป็นการคิดที่ถูกต้อง หรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด จึงต้อง

สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้สามารถฝึกตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการใคร่ครวญพิจารณา สืบค้น และสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้วยตนเอง

รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ อาจมีรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาจากตำรา ฝึกฝนจากการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ฯลฯ ซึ่งในกระบวนการพัฒนาจิตด้วยตนเอง ต้องอาศัยการตั้งใจมั่น มีใจเด็ดเดี่ยวที่จะกระทำตามที่มีมุ่งหวังไว้ มีกัลยาณมิตรคอยแนะนำ และปรับสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลหรือจูงใจในการพัฒนา

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิได้ มีดังนี้

1).หลักการของสัมมาอาชีวะว่าด้วยการประกอบการโดยสุจริต เกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม การถือทรัพย์สินโดยในทางวัตถุ และการใช้สอยทรัพย์สินด้วยสติปัญญา

2).ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรากฐานมาจากคุณธรรมทางศาสนา ความชัดเจนในแง่มุมของการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันแต่ไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าใจโดยง่าย จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและเกิดปัญญาเข้าใจแก่นของปัญญานสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจเริ่มจากการวิเคราะห์แก่นของปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ตั้งปณิธาน ปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง อดทนอดกลั้นอดออม และละวางความชั่ว ความทุจริตทั้งปวง

3).การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันครอบครัวเป็นอีกมิติหนึ่งของการพัฒนาสังคม บนฐานพุทธธรรม เพราะความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม โดยส่งเสริมให้บิดามารดา ผู้ปกครองอบรมบุตรหลานด้วยหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ซึ่งจะเป็ต้นแบบในการฝึกเด็กให้เรียนรู้และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความรู้สึที่ดีงาม และมีปัญญาที่รับผิดชอบตนเองได้

4).หลักไตรสิกขาว่าด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญโดยให้ผู้ฝึกอบรมเป็นผู้รู้จักอดทนอดกลั้น ข่มใจ วิริยะ และอดุสาหะ และสามารถละสิ่งที่ควรละ มีความเพียรที่ชอบธรรม โดยอาศัยกระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี และใช้กระบวนการคิดแบบโยโสมนสิการ

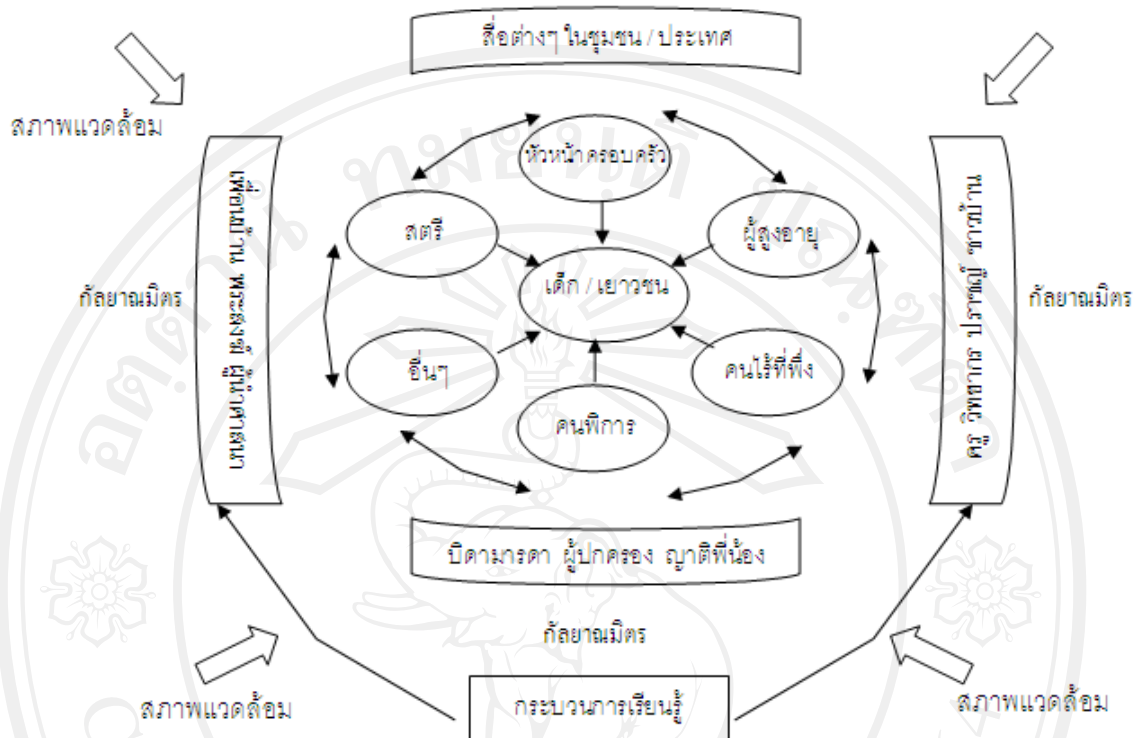
5).การสนทนาอย่างมีสติ สมาธิ เป็นการฝึกปฏิบัติให้ผู้คนมีความละเอียดอ่อน รู้จักแขวนความคิด รับฟังอย่างประณีต ให้เกียรติผู้พูด รู้เท่าทันความคิดของตนเอง และนำไปสู่การละวางอัตตา และพัฒนาไปสู่สัมมาทิฐิต่อไป

6).หลักอภิธานิยธรรม 7 ประการ สามารถนำไปปรับใช้ได้เป็นอย่างดีในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่บนฐานพุทธธรรม เกิดสภาพของการรู้จักสามัคคีในชุมชนได้เช่น

- (1)มีการหมั่นประชุมกันอย่างต่อเนื่องนิตย อย่างน้อย 1 ครั้งทุกเดือน เพื่อช่วยกันระดมความคิดและช่วยกันแก้ไข
- (2) เริ่มประชุม และเลิกประชุม พร้อมทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน
- (3) การใช้มติของเสียงข้างมาก
- (4) การยอมรับและเคารพผู้อาวุโส
- (5) การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส
- (6) การส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม
- (7) สมาชิกช่วยกันส่งเสริม และบำรุงพระพุทธศาสนา

7).หลักอริยสัจสี่ว่าด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คือหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ชุมชน และเป็นกรอบคิดของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความสันติสุขในชุมชน(ธีระวุฒิ อรุณเวช,บทความ)

รูปแบบกระบวนการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม



สัมมาอาชีวะ/ สัมมาชีพ	ลัทธิ ทมะ ขันติ จาคะ ปรัญญา เศรษฐกิจ พอเพียง	พรหมวิหาร 4	การฝึกสติ - สมาธิ	อริยสัจ 4	อ ป ริ ห า น ิ ย ธรรม 7 ประการ
ฐานพุทธธรรม					

ที่มา: นายธีระวุฒิ อรุณเวช ที่ปรึกษาวิชาการพัฒนาสังคม)

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิได้ นั้นเมื่อมองและพิจารณาอย่างแท้จริงแล้ว คือ กระบวนการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยที่มีมาช้านาน สืบเนื่องจากหลักการการปกครอง 3 ประการในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ อัตตาริปไตย โลกาธิปไตย รัชมาริปไตย ในการนำมาประยุกต์และปรับใช้ให้มีความสอดคล้องกับสังคม และสอดคล้องกับกระบวนการรูปแบบการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม ที่นำมาใช้สำหรับการพัฒนาทุกภาคส่วน ตั้งแต่ตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และกว้างไปถึงประเทศ

4.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์

การเก็บข้อมูลเพื่อศึกษางานวิจัยชิ้นนี้นอกจากเป็นการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการแล้ว ยังได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย อันได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ครูพระปริยัติธรรม และตัวแทนภาคประชาชน ในตำบลเชิงค้อย อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ โดยผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์นี้จะได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคำถาม ตามกลุ่มที่ได้ทำการสัมภาษณ์ดังนี้

4.2.1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพของพระพัฒนาสรุปผลได้ดังนี้

พระสงฆ์ที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ มีอายุ 60-70 ปี รองลงมา 50-35 ปี มีจำนวนพรรษา 45-50 พรรษา รองลงมา 25- 44 พรรษา ระดับการศึกษาทางโลก ส่วนใหญ่จบชั้นปริญญาตรี รองลงมาจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ระดับการศึกษาทางธรรมจบชั้นสูงสุดคือนักธรรมชั้นเอก มีตำแหน่งทางการบริหารเป็นพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาส พระธรรมทูตสายต่างประเทศ และครูสอนพระปริยัติธรรมตามลำดับ

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นตัวแทนภาคประชาชน 10 ท่านได้แก่ นายอำเภอคอยสะเกิด สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ผู้กำกับการสถานีตำรวจ สภ.คอยสะเกิด ประธานสภาเทศบาลตำบลคอยสะเกิด สมาชิกสภาเทศบาลตำบลคอยสะเกิด นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ อำเภอคอยสะเกิด เลขานุการชมรมผู้สูงอายุอำเภอคอยสะเกิด ผู้ใหญ่บ้านต.เชิงค้อย ไวยาวัจกรวัดพระธาตุคอยสะเกิด กรรมการวัดพระธาตุคอยสะเกิด

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์พระนักพัฒนาและตัวแทนภาคประชาชน ทำให้ทราบว่าพระสงฆ์นั้น กว่าจะเข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาได้นั้น ล้วนต้องผ่านประสบการณ์ หรือสั่งสมบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งอาจมีทั้งพรรษา มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก แต่สำคัญคือต้องเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชุมชน จึงจะสามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

4.2.2. เมื่อสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ แล้วสามารถสรุปได้ดังนี้

บทบาทด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชน ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์ฉบับเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัยที่ได้จากคำตอบ โดยผลที่ได้มีดังนี้

พระนักพัฒนาที่เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งรับผิดชอบงาน ฝ่ายเผยแผ่และพัฒนาของคณะสงฆ์ และเป็นผู้สานต่อโครงการเผยแผ่ธรรม ภาคเข้าพรรษา กล่าวถึงโครงการที่พระสงฆ์มีบทบาทในการทำงานดังกล่าวว่า นับเป็นกิจกรรมหนึ่งที่พระสงฆ์มีบทบาทหลักในการนำหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าสู่ชุมชน ดังกรณีโครงการอบรมประชาชนประจำตำบลภาคเข้าพรรษาของคณะสงฆ์อำเภอคอยสะเก็ด ดำเนินการโดยประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พระธรรมวิทยากร พระนักเผยแผ่ พระธรรมทูต ในเขตอำเภอคอยสะเก็ด ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงการต่อเนื่อง

โดยอาศัยหลักการและเหตุผลคือจากสภาพของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเสื่อมศรัทธาต่อศาสนาในระยะเวลาที่ผ่านมา สรุปผลที่นักวิชาการสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้มีการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่เข้าวัด ไม่เข้าใจพระสงฆ์ เป็นชาวพุทธเพียงในนาม ไม่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรมแต่จะเข้าวัดเพื่อโชคลาภ แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว หรือหมกมุ่นในไสยศาสตร์ ซึ่งขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพุทธศาสนา ขาดความรู้สึกร่วมส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อศาสนาของตน ไม่สามารถเป็นผู้นำชาวพุทธ มีกระแสวัตถุนิยมเชิงบริโภคนิยม เป็นผู้รับและผู้ตามอย่างขาดความรู้เท่าทัน วิถีชีวิตตามหลักพุทธศาสนาไม่แพร่หลายในสังคม ไม่สมกับที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ปัญหาเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ติดยึดในศาสนบุคคลมากกว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และส่วนหนึ่งเป็นศรัทธาวิปริต ไม่เข้าใจและแยกแยะไม่ออกว่าศรัทธาแท้ศรัทธาเทียมเป็นอย่างไร หรือจะกล่าวโดยสรุปก็คือ คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจหลักธรรมที่ถูกต้องจึงไม่สามารถนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนได้

การที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ควรให้ความสนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนอย่างจริงจัง ช่วยกันส่งเสริมคุณธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ความรักความอบอุ่นภายในครอบครัว โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของศาสนา ส่งเสริมให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จัดกิจกรรม หรือเข้าวัดเข้าวาทำบุญตักบาตร นั่งสมาธิ ปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ เพื่อร่วมกันสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป

พระนักพัฒนาที่เป็นรองเจ้าอาวาส ได้กล่าวถึงการสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนว่า ในด้านสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนนั้น พระสงฆ์จะทำเท่าที่ทำได้ เช่น การช่วยสร้างบ้านแก่ประชาชนอนาถาไม่มีผู้ดูแล พระสงฆ์จะรวมกลุ่มไปในรูปแบบของการสงเคราะห์เบื้องต้น บางครั้งจะเป็นผู้ประสานให้หน่วยงานอื่น ๆ มาร่วมพัฒนา ร่วมทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อหางบประมาณในการก่อสร้างสาธารณะประโยชน์อาทิ รั้วโรงเรียน อาคารเรียน

พระที่เป็นพระธรรมทูต ได้แสดงทัศนะต่อเรื่องกล่าวไว้ว่า สงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนนั้น พระสงฆ์ได้ดำเนินงานด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนโดยมีการร่วมกันจัดตั้ง คณะกรรมการดูแลให้การสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในตำบล ส่งเสริมการรวมกลุ่มให้ความรู้ในการประกอบอาชีพเน้นการพึ่งพาตนเองร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน ในตำบล การช่วยเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน ผู้ป่วยที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ด้วยการช่วยระดมทุนในการสร้างที่อยู่อาศัย ห้องน้ำ ช่วยเชื่อมประสานในส่วนโครงการให้ความช่วยเหลือ และพัฒนา

ภายในชุมชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางร่วมมือกับส่วนราชการทุกภาคส่วนที่มาขอความร่วมมือส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างอาชีพให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน

พระนักพัฒนาที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ได้กล่าวถึงสังคมที่มีความเกี่ยวโยงระหว่างกันว่า สังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน กระบวนการพึ่งพาอาศัยระหว่างบ้าน วัด ชุมชน ล้วนประสานสอดคล้องกันมาช้านาน รวมทั้งความร่วมมือเกือบทุกอย่างไม่ว่าเป็นงานชีวิต งานพัฒนา งานสังคม งานบุญ งานกุศล ความร่วมมือของหน่วยงานดังกล่าว มีมานานอาทิ การขอวัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ขอวัดและพระสงฆ์รณรงค์เกี่ยวกับเรื่องเลือกตั้ง รณรงค์เรื่องป้องกันยาเสพติด รณรงค์เรื่องการประกอบอาชีพ หรือเป็นศูนย์ฝึกอาชีพภายในวัด ขอพระสงฆ์มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมจริยธรรมเยาวชน จัดทำโครงการธรรมสัญจร เป็นต้น

ตัวแทนประชาชนให้สัมภาษณ์ว่าพระสงฆ์ได้มีการส่งเสริมอาชีพเช่น การทำข้าวหลาม การทำลูกประคบของผู้สูงอายุ การทำหมอนใบชา ให้เป็นของฝากจากอำเภอคอยสะเก็ด รวมถึงให้การดูแลผู้ป่วยทั้งที่อยู่โรงพยาบาลและอยู่ที่บ้าน นอกนี้เมื่อมาการเสียชีวิตเกิดขึ้นในชุมชนก็ไม่ได้ทอดทิ้งช่วยทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์เป็นการเข้าใจ และเข้าถึงชาวบ้านได้อีกทางหนึ่งด้วย

สรุปว่า บทบาทของพระสงฆ์รวมทั้งวัด ต่อการอนุเคราะห์ระหว่างบ้าน รัฐ ชุมชนนั้น มีการทำงานประสานสอดคล้องกันมาช้านาน และเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วัดเป็นหน่วยข้อมูล เป็นหน่วยบุคลากร เป็นหน่วยให้การอบรม ส่วนทางราชการและชุมชนเป็นหน่วยงบประมาณและการสนับสนุน

ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า การพัฒนาที่พึ่งพิงกันระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชนนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่สังคมเริ่มพัฒนาทางวัตถุอย่างรอบด้าน พระสงฆ์เองก็มีบทบาทที่จะต้องปรับเปลี่ยนอย่างรอบด้านเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการนำเสนอ การเป็นแกนหลักในการนำประชาชนสู่การพัฒนา การเป็นศูนย์กลางในการทำวัดให้เป็นแหล่งรวมของการพัฒนาหรือแม้กระทั่งการเป็นศูนย์ฝึกพัฒนาอาชีพของประชาชนมากยิ่งขึ้น

ด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์แบบเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัยที่ได้จากคำตอบ โดยผลที่ได้มีดังนี้

พระนักพัฒนาระดับเจ้าอาวาส ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ วัด ชุมชน และส่วนราชการที่ต้องประสานร่วมกันในการพัฒนา โดยผ่านมุมมองของวัดที่มีกิจกรรมซึ่งดำเนินการเป็นระยะเวลายาวนาน กรณี กิจกรรมของวัดพระธาตุคอกยสะเกิด อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโครงการฝึกสอนดนตรีพื้นเมือง (วงสะล้อ ซอ ซึง) โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลเชิงคอกย หรือแม้แต่กิจกรรมของวัดพระธาตุคอกยสะเกิด พ.ศ.2523 – 2554 ว่า วัดพระธาตุคอกยสะเกิด อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรม โดยสังเขป ดังนี้

1.สำนักศาสนศึกษาวัดพระธาตุคอกยสะเกิด เปิดสอนแผนกบาลี-นักธรรม และ สามัญศึกษา (โรงเรียนคอกยสะเกิดพหุศาสนา) (กิจกรรมการเรียนการสอน, การจัดงานฉลองเปรียญ, การอบรมก่อนสอบ)

2.ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระธาตุคอกยสะเกิด

3.ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดพระธาตุคอกยสะเกิด

4.ค่ายคุณธรรม “วัดพระธาตุคอกยสะเกิด”

5.มูลนิธิแห่งความเมตตาและเอื้ออารีย์วัดพระธาตุคอกยสะเกิด

6.ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เป็นต้น

ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่พระสงฆ์มีบทบาทช่วยเหลือชุมชนโดยผ่านโครงการ หรือกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นนั้น กลับเป็นผลดีต่อพระศาสนา หรือองค์กรในทางศาสนา อันเป็นการประชาสัมพันธ์ในทางตรง ต่อการที่พระสงฆ์ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะเข้ามามีบทบาทเด่นชัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและชุมชน เป็นการเปลี่ยนรูปแบบของพระสงฆ์จากบทบาทที่คาดหวังของสังคม เป็นรูปแบบที่พึงกระทำต่อสังคมมากขึ้น เมื่อมุมมองดังกล่าวชัดเจน จึงเป็นเรื่องไม่แปลกที่จะเห็นพระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของสังคม เพื่อเป็นหลักและแกนนำในสังคมต่อไป

พระนักพัฒนาระดับรองเจ้าอาวาส ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เน้นการพัฒนามาช้านาน: กรณีพระโพธิ์รังมี เจ้าคณะอำเภอคอกยสะเกิด ประธานแหล่งเรียนรู้วัดพระธาตุคอกยสะเกิดว่า พระเดชพระคุณ ได้ขับเคลื่อนกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม กล่าวคือพระโพธิ์รังมี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยสะเกิด ได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าพระประธานอุโบสถ คือ หลวงพ่อเกษทอง

ทิพย์ โดยมีปณิธานจะพัฒนาวัดพระธาตุคอกยสะให้เกิดให้เจริญรุ่งเรือง เป็นศักดิ์ศรีแห่งพระพุทธศาสนา ของอำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดหลวงปู่ต่อการพัฒนา “ทรัพยากรมนุษย์”(คน) ได้มีแนวคิดให้พระภิกษุ-สามเณร ฟังหลังทำวัตรเย็นบ่อย ๆ ว่า เมื่อเราจะพัฒนาบ้านเมือง ประเทศชาติ หรือแม้แต่การพัฒนาวัด สิ่งที่จะต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก ก็คือ “คน” หรือทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ มีความสามารถ มีจิตวิญญาณที่จะนำไปสู่การพัฒนา ถ้าจะให้มองเห็นอย่างง่าย ๆ ถ้าเป็นวัดก็คือ พัฒนาศาสนบุคคล เมื่อศาสนบุคคลแล้ว ศาสนวัตถุ (สิ่งก่อสร้าง ถาวรวัตถุต่าง ๆ) ศาสนธรรม และศาสนพิธี ก็ย่อมได้รับการพัฒนาไปด้วย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ คน

แหล่งเรียนรู้ ในพระวิหารจตุรมุข ของวัดพระธาตุคอกยสะเกิด มีภาพปริศนาธรรม จึงมีแนวความคิดที่จะเห็นได้จากรูปภาพวาดปริศนาธรรมในวิหารจตุรมุขภาพหนึ่ง เป็นภาพของบุคคลนั่งลอยอยู่บนวิหาร และบนศีรษะของบุคคลมีเป่า ลูกศร – ธนู พุ่งสู่ตรงกลางเป่า บนศีรษะของบุคคลนั้น ในภาพนี้ นอกจากความหมายถึงการพัฒนาที่สำคัญที่สุดก็คือคนแล้ว ยังมีความหมายนัยอื่น ก็คือ เมื่อเราจะพัฒนาทรัพยากรบุคคล สิ่งจำเป็นประการหนึ่งก็คือสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ โดยสร้างถาวรวัตถุเพื่อพัฒนาคน คนเมื่อได้รับการพัฒนาแล้ว ก็จะกลับมาสร้างถาวรวัตถุได้

การจัดการเรียนการสอน แหล่งเรียนรู้ด้านการศึกษา ผลผลิตทางการศึกษาการศึกษาคือ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ก็คือ ศาสนบุคคลของพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาวัดพระธาตุคอกยสะเกิด ได้เป็นศูนย์รวมด้านการศึกษาของพระภิกษุ สามเณรเข้าศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถนำความรู้ดำเนินชีวิต ควบคุมด้านศิลปวัฒนธรรม นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และนำไปพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน สังคมที่เขาอยู่ และเสริมสร้างให้ผู้ศึกษาหาหาความรู้ทุกคนเป็นคนดีของพ่อ-แม่ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำงานจริง พัฒนาจริง ย่อมได้รับความสำเร็จ และได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ดังกรณีพระโพธิ์รังษี เจ้าคณะอำเภอคอกยสะเกิด เป็นตัวอย่าง จากผลงานที่ปรากฏต่อสาธารณชน เป็นที่ประจักษ์ จนได้รับรางวัลคนดีศรีสังคมในปี พ.ศ. 2538 จึงทำให้เห็นว่าพระสงฆ์เมื่อมีบทบาทที่ชัดเจนโดยเฉพาะการทำจริง พัฒนาจริง ย่อมมีคุณค่าต่อสังคม เป็นเพชรเม็ดงามในการพัฒนา ย่อมเป็นเสาหลักในการพัฒนา และเป็นแบบอย่างของชุมชนได้เป็นอย่างดี

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในอดีตที่เชื่อมโยงอนาคตว่า พระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างมากที่จะรณรงค์ การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างรัฐ วัด บ้าน รวมทั้งเป็นศูนย์ประชุม และร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าตามสภาพ

ท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการพัฒนาหมู่บ้านให้สะอาดปราศจากโรคภัย ส่งเสริมพัฒนาความรู้ให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันพัฒนาอาชีพเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว พร้อมทั้ง

- 1.มีการจัดทำประชาคมในการจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน
- 2.พระสงฆ์เป็นประธานกลุ่มสตรีในการผลิตสมุนไพรแปรรูปสร้างรายได้ให้เกื้อกับชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน
- 3.ประสานระหว่างวัด บ้าน ราชการ ในการช่วยเหลือด้านจิตวิญญาณด้วยการจัดกิจกรรมเยี่ยมผู้ป่วยในโรงพยาบาลให้กำลังใจกับผู้ป่วยให้หายป่วยได้อีกทางหนึ่ง
- 4.ประสานกับโรงพยาบาลในการช่วยผู้ป่วยที่ติดยาเสพติดมาบำบัดภายในวัด
- 5.เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพัฒนาจนได้รับรางวัลระดับภาค

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนานั้น การพัฒนาเบื้องต้นที่ควรกระทำคือการทำให้วัดมีความมั่นคงก่อน อย่างน้อยการพัฒนาบริเวณสถานที่ ศูนย์ประชุม ศูนย์พัฒนาที่สามารถรองรับคนเป็นจำนวนมากได้ โดยดึงภาคส่วนที่มีความเข้มแข็งเข้ามามีส่วนร่วมเช่น อบต. อสม.อบจ.รวมทั้งองค์กรเอกชนทั่วไปให้เข้ามาเป็นภาคีที่มีต่อการพัฒนาชุมชนอีกทางหนึ่ง

พระที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดต่อกิจกรรมที่มีให้ต่อสังคมว่า วัดเป็นศูนย์ประสานหน่วยงานเกือบทุกหน่วยงานที่ร้องขอความช่วยเหลือมา รวมทั้ง หน่วยงาน ราชการ เทศบาล อบต. ซึ่งจะเข้ามาขอความร่วมมือให้วัดเป็นเจ้าภาพหรือศูนย์กลางในการพัฒนาเป็นแกนนำในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพ ความรู้ ภูมิหาย อบรมคุณธรรมจริยธรรมซึ่งพระสงฆ์เองได้อาศัยจุดร่วมดังกล่าว สอดแทรกบทบาทที่ชัดเจนในการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นกรรมการ ที่ปรึกษา หรือเป็นประธานการอบรม และยังได้รับความไว้วางใจทำวัดให้เป็นหน่วยงานหรือเป็นที่ตั้งของหน่วยงาน เช่น ที่ตั้งกองทุนหมู่บ้าน ที่ตั้ง อสม.ประจำหมู่บ้าน ที่ตั้งหน่วย ช.รบ.(หน่วยชมรมรักษาความสงบประจำหมู่บ้าน) เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในวัด

ตัวแทนประชาชนให้สัมภาษณ์ว่าพระสงฆ์มีภูมิความรู้มากขึ้นทำให้การนำเสนอที่หลากหลายมากขึ้น มีการติดป้ายประกาศประชาสัมพันธ์รวมถึงแจกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมของวัดอยู่มิได้ขาดทำให้ชาวบ้านรับรู้ถึงการพัฒนาแม้มิได้มีเวลาพบปะกัน มีการบูรณาการให้บ้าน วัด โรงเรียน ให้เข้มแข็งประสานเชื่อมโยงอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ทอดทิ้งองค์กรใดองค์กรหนึ่ง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าวัดรวมทั้งพระสงฆ์ ต้องเริ่มที่จะต้องกระบวนการเชิงรุกที่มีต่อการพัฒนา พุดง่าย ๆ คือพระสงฆ์ต้องเน้นบทบาทในสังคมยุคใหม่ที่การพัฒนาอย่างรอบด้านและจริงจัง

และต้องเข้าสู่ชุมชนให้มากขึ้น ไม่รอและหวังเพียงว่า รอให้สังคมเข้าหา หรือเพียงเป็นแค่ผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

สรุปว่า จากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 5 กลุ่มล้วนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า วัดนั้นเป็นแหล่งรวมที่ทุกหน่วยงานมาขอรับการสนับสนุนในแง่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเกือบทุกด้าน และหลาย ๆ หน่วยงานมักมองว่า วัดนั้นเป็นสถานที่สะดวก มีอาณาบริเวณกว้าง เหมาะแก่การเป็นจุดรวม และยังมีพระสงฆ์ที่มีบทบาทเป็นที่ยอมรับของประชาชน และชุมชนเป็นอย่างดี

ด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามการเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์ฉบับเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัยที่ได้จากคำตอบ โดยผลที่ได้มีดังนี้

พระระดับเจ้าอาวาส ได้กล่าวถึงบทบาทการเป็นศูนย์รวมความคิดและเป็นจุดหลอมจริยธรรมของสังคมไว้ว่า ในประเด็นดังกล่าววัดโดยเฉพาะพระสงฆ์ได้ดำเนินงานด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดทุกหมู่เหล่า ซึ่งพระสงฆ์เองได้พยายามจัดให้มีการจัดประชุมเพื่อค้นหาปัญหาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน มีแผนชุมชนที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงแนวคิดในการพัฒนาโดยผ่านโครงการต่างๆของส่วนราชการ ให้แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการสร้างป่าชุมชน ป้องกันการบุกรุกจากชาวบ้านและนายทุน ใช้สื่อที่ทันสมัยในการให้ความรู้ภายในชุมชน มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชีวิต(วิทยาเขตเชิงใหม่)เป็นการสอนที่เน้นวิชาสหวิทยาการในการพัฒนาอาชีพและชุมชน มีศูนย์ไอซีทีและวิทยุชุมชนในการให้ความรู้ด้านคุณธรรมและข่าวสารภายในชุมชนอย่างทั่วถึง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในอนาคตสังคมเองต้องสนับสนุนและเสริมการศึกษาให้กับพระสงฆ์มากขึ้นเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และทันต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะสังคมเดิมกับสังคมใหม่เป็นสิ่งที่พระสงฆ์ต้องปรับบทบาทมากพอสมควร อยากน้อยการปรับความคิดให้ทันต่อคนรุ่นใหม่ วิทยาการสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พระสงฆ์ต้องเข้าใจสิ่งดังกล่าวเป็นอย่างดี

พระระดับรองเจ้าอาวาส ให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องประเด็นการเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนว่า พระสงฆ์ที่มีบารมี ย่อมเป็นที่มาของความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชน ซึ่งมีหลักฐานที่ปรากฏชัดเจน เช่น พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตโต) พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กัญญาโล) พระเทพสิทธิจารย์ พระโพธิ์รังษี เป็นต้น ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ดังกล่าวย่อมจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นศูนย์รวมคิด การกระทำ และการตัดสินใจ ของประชาชน ด้วยปณิธานที่แน่วแน่ของพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหลาย ๆ รูปย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นต้องเริ่มที่จุดใด อย่างน้อยก็หันกลับมามองที่วัด

เห็นได้จากโครงการต่าง ๆ ที่ทำแล้วประชาชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เช่น โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลเชิงค้อย โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เป็นโครงการที่เน้นวัด เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และในด้านของคณะสงฆ์อำเภอคอยสะเกิด และจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนส่วนราชการอำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์รวมจิตใจศรัทธา ประชาชนในอำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ และต่างจังหวัด จึงทำให้วัด มีความเจริญรุ่งเรืองพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมสู่ชุมชนอย่างยั่งยืนมาเป็นลำดับ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในกระบวนการพัฒนานั้น ย่อมต้องอาศัยระยะเวลา อาศัยความทุ่มเท และเสียสละเป็นอย่างสูง สังเกตได้จากบทบาทของพระสงฆ์ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น พระพุทธพจนวราภรณ์ นั้น ท่านเป็นพระที่มีความเรียบง่าย เป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ที่เป็นหลักในการพัฒนาให้กับสังคม เป็นแนวทางที่ท่านได้ฝึกให้ทำ ได้นำให้เป็นตัวอย่างจริง จึงเป็นคำตอบที่ว่า พระนักพัฒนา พระนักส่งเสริมอาชีพ มีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกันคือ การทุ่มเท เสียสละต่องานที่ทำเป็นอย่างยิ่ง

พระธรรมทูตสายประเทศ ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า ในการทำงานด้านการพัฒนานั้น สำหรับชุมชนในต่างแดนนั้น มีปัญหาบ้างโดยเฉพาะการสื่อสาร การนำคนต่างชาติเข้ามายังศาสนา นั้นเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะการนำเสนอแนวคิดที่ต่างกัน ระหว่างวัฒนธรรมของศาสนา แต่โดยภาพรวมการเป็นศูนย์รวมความคิดของพุทธศาสนิกชนในต่างแดนนั้น เป็นไปในลักษณะที่ดี ชาวพุทธส่วนใหญ่จะศรัทธาและเชื่อมั่นในบทบาทของพระสงฆ์ เป็นจุดรวมความคิดและการปฏิบัติ อาจมีปัญหาบ้างในการเดินทางจากรัฐต่าง ๆ มายังวัด แต่ด้วยกำลังศรัทธา ประชาชนยังดำเนินชีวิต ที่ผูกพันกับวัดอย่างเหนียวแน่น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จุดหลอมรวมในการพัฒนาความคิดในการพัฒนา ในการทำงานนั้น วัด เองน่าจะเป็นคำตอบสำหรับสังคมได้ อย่างน้อยการดำเนินชีวิต การเป็นประชาสังคม การแสดงออกทางการเมือง การแสดงออกทางการเมือง วัดกับบ้านมีรูปแบบที่ไม่ต่างกันนัก ระบบการปกครองของวัด ก็เลียนแบบการปกครองของรัฐโดยตรง มีเจ้าคณะปกครอง มีผู้ถูกปกครอง มีกติกาสุมชนภายในวัด มีระบบการแบ่งการปกครองเช่นเดียวกับรัฐ เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าจะศึกษาเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความคิด พัฒนาจริยธรรม ซึ่งสังคมพระสงฆ์เองพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ประกาศพระศาสนาและสร้างแบบการพัฒนามาเป็นระยะเวลา 2554 ปีแล้ว สิ่งที่สังเกตเห็นคือความไม่ล้ำสมัยของพระธรรมวินัย

พระครูสอนปริยัติธรรม ให้สัมภาษณ์ว่า ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาพระ โดยเฉพาะพระที่เป็นพระสุปฏิปันโน (ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ) แล้วนำข้อวัตรปฏิบัติของท่านเหล่านั้นมาปฏิบัติ โดยมีต้องสงสัย การสอนกุลบุตร กุลธิดา ที่เข้าวัดในโครงการต่าง ๆ เช่น พุทธศาสนวันอาทิตย์

โครงการการอบรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน เป็นต้นซึ่งโครงการต่าง ๆ ส่วนแต่มีเป้าหมายเดียวกันคือการปลูกฝังคุณความดี การยอมรับความคิด ยอมรับแนวทางของพระสงฆ์เป็นหลักในการดำเนินชีวิตนั่นเอง

เมื่อมองในภาพกว้างยอมรับปฏิเสธไม่ได้ว่า ชุมชนนั้น ย่อมจะศรัทธาและรับเอาแนวทางการความคิดของพระนักพัฒนาดังกล่าว ไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และจะสานต่อไปยังการพัฒนาในทุกรูปแบบ

ตัวแทนประชาชนให้สัมภาษณ์ว่าพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในการช่วยทางราชการในการเป็นวิทยากรแนะนำให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงได้เลิกจากอบายมุข เช่น ช่วยแนะนำโทษของยาเสพติดแก่ผู้ติดยาเสพติด มีการทำประชาคมสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้ได้สาธารณูปโภคที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากจุดแข็งของพระสงฆ์ที่ว่าประชาชนให้การยอมรับนับถือต่อพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์เองต้องตระหนักถึงการที่จะพัฒนาสังคมนั้น ด้วยหลักการพัฒนาความคิดอะไร จะใส่อะไรลงไปให้สังคมเกิดสันติสุข จะวางทิศทางของสังคมที่พึงปรารถนาอย่างไร จะช่วยเหลือรัฐในแง่เศรษฐกิจโดยรวมอย่างไร จะยื่นมือทางการเมืองให้สังคมพัฒนาไปในทางธรรมาธิปไตยเช่นใด พระสงฆ์นับว่ามีบทบาทที่สำคัญมาก เชื่อแน่ว่า สังคมปัจจุบันพระสงฆ์รุ่นใหม่จะสามารถรับบทบาทด้านนี้ได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุที่ พระสงฆ์เริ่มมีบทบาทในการศึกษามากขึ้น

ด้านการเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามการเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์ฉบับเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัยที่ได้จากคำตอบ โดยผลที่ได้มีดังนี้

พระระดับเจ้าอาวาส ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนั้น พระสงฆ์ได้ดำเนินการมาตลอดโดยเฉพาะเทศกาลสำคัญ ๆ อาทิ วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น เป็น

ศูนย์กลางในการจัดอบรมค่ายคุณธรรมร่วมกับโรงเรียน มหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งส่วนราชการใช้ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา ในการเชื่อมความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านและชุมชน ใกล้เคียงลดปัญหาการทะเลาะวิวาทลงได้ใช้โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนในการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม

เมื่อมองประเด็นการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมในรูปของโครงการของรัฐแล้ว บทบาทที่ชัดเป็นรูปธรรมคือ พัฒนากิจกรรมด้านการเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้าน เป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข ร่วมกันในการป้องกันสารเสพติดในชุมชน มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลปลอดภัยและความเรียบร้อยในหมู่บ้าน มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานป้องกันหมู่บ้าน ด้านการเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารทางราชการและชุมชน มีการแจ้งข่าวสารทางราชการอย่างสม่ำเสมอมีการรายงานผลการดำเนินกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอย่างสม่ำเสมอ มีการรายงานข่าวสาร เกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ

พระระดับรมงเจ้าอาวาส ได้แสดงทัศนะถึงบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมว่า พระสงฆ์ได้พัฒนาคุณธรรมโดยผ่านโครงการหรือ ในรูปกิจกรรมที่สำคัญมากมาย อาทิ กิจกรรมในการดำเนินงานประจำปี โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์หลักคือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของประชาชน เยาวชน เป็นหลัก อันประกอบด้วย

1. โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนระดับดีเด่นระดับจังหวัด
2. โครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์เฉลิมพระเกียรติ
3. โครงการบรรพชา อุปสมบทพระภิกษุ สามเณรภาคฤดูร้อน
4. โครงการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา และวัฒนธรรม
5. โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน
6. กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมคุณธรรม จริยธรรม

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้กล่าวถึงกิจกรรมการพัฒนาผ่านโครงการต่าง ๆ ของพระสงฆ์ว่า บทบาทของพระที่เป็นบทบาทในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม คือ การอบรมศีลธรรม การเทศนาตามเทศกาลต่าง ๆ การสาธิตโครงการพัฒนาอาชีพ ซึ่งทุกบทบาทล้วนแสดงถึงความพร้อมของพระสงฆ์ที่จะเริ่มงานพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งต้องอาศัยการปรับตัว และการพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน พระสงฆ์เองต้องพัฒนาตัวพระสงฆ์เองด้วยให้พร้อม โดยเฉพาะคุณวุฒิ ทักษะการทำงาน

พระครูสอนพระปริยัติธรรม ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ต่อการอบรมว่า การอบรมจริยธรรม คุณธรรมเยาวชน ประชาชน รวมทั้งชุมชนนั้น พระสงฆ์ต้องเพิ่มศักยภาพของตัวเองโดยการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาความสามารถให้ชำนาญ พัฒนาจริยวัตรให้งดงาม เมื่อทำได้การพัฒนาชุมชน การแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนมิใช่เรื่องยาก เพราะเมื่อความยอมรับจากชุมชนเกิดขึ้นพระสงฆ์จะพัฒนาสิ่งใด ย่อมได้รับการยอมรับจากชุมชน ดังคำประพันธ์ที่ว่า วัดจะดี

มีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวຍเพราะมีวัดคณิสัย บ้านและวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย เมื่อขัดกันก็บรรลัษทั้งสองทาง

ตัวแทนประชาชนให้สัมภาษณ์ว่าการที่ทางวัดส่งเสริมกิจกรรมให้มีลานบุญ ลานธรรม ทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจได้ทางหนึ่ง การจัดให้มีค่ายคุณธรรมในการอบรมศีลธรรมควรมีการสอดแทรกความรู้ด้านอื่นควบคู่ตามไปด้วย เป็นการช่วยเสริมให้กลุ่มเยาวชน เด็กนักเรียน ได้รับความรู้ความเข้าใจในคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มเติมต่อจากหลักสูตรการศึกษาภาคปกติในโรงเรียนมากขึ้น

ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง พระสงฆ์ได้แสดงออกอย่างไรได้บ้าง

พระสงฆ์ทุกรูปได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ทำได้เพียงให้คำสอนในการเลือกตั้งในทุกระดับไม่ว่าระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศว่าให้เลือกคนดีที่ทำประโยชน์ให้แก่ ชุมชนบ้านเมืองและประเทศชาติ

ตัวแทนประชาชนให้สัมภาษณ์ว่า ตัวพระสงฆ์มีความเป็นกลางทางการเมือง แต่ชาวบ้านอาจจะตีความไปเองว่าพระสงฆ์ให้การสนับสนุนผู้สมัครเลือกตั้งในท้องถิ่น เช่นกรณีการเลือกผู้ใหญ่ ทำให้ชาวบ้านมองพระสงฆ์เข้ามามีบทบาททางการเมือง จนเกิดการโจมตีพระสงฆ์ เช่น การแจกใบปลิวกล่าวหาว่าพระสงฆ์ทำผิดศีลธรรมเพื่อให้ชาวบ้านช่วยการขับไล่ พระสงฆ์ ไวยาวัจกร และมัคทายก ไม่ควรเลือกข้างทางการเมือง แต่ควรให้คำแนะนำจะเหมาะสมมากกว่า เพราะทุกท่านถือว่าเป็นผู้นำทางศาสนาเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน

ผู้วิจัยเห็นว่าในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความเป็นจริงพระสงฆ์มีสิทธิทางการเมืองเพียงแต่ในวันเลือกตั้งไม่มีสิทธิลงคะแนนเท่านั้นเอง พระสงฆ์จึงควรให้คำแนะนำชาวบ้านในการเทศน์ให้เลือกคนดีเข้ามาบริหารบ้านเมืองเพราะการเลือกตั้งทุกระดับผู้สมัครต้องเข้ามาหาพระสงฆ์ในการหาเสียงยังพระสงฆ์ที่มีบารมีคนศรัทธามากก็จะยิ่งเข้าหา จึงควรใช้ช่วงนี้ในการแนะนำชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิในการปกครองตนเองได้ไม่ใช่มีสิทธิแค่ลงคะแนนเลือกตั้งแต่เพียงอย่างเดียว กล่าวถึงประชาธิปไตยว่าประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงระบอบการปกครองที่พูดกันอย่างสวยหรูว่า ของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน แต่เป็นระบอบการปกครองที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ (Participatory Democracy) ไม่ใช่เข้าร่วมเพียงการเลือกตั้งอย่างเดียว อย่างที่เรียกกันว่า ลัทธิเลือกตั้ง (Electoralism) เมื่อเลือกตั้งเสร็จแล้วต่างคนต่างแยกย้ายกันกลับบ้านตัวใครตัวมัน ไม่ให้ความสนใจเรื่องราวของผู้แทนอีกต่อไป ผู้แทนจะไปฉ้อฉลอำนาจทุจริตคอร์รัปชันอะไรที่ไหน ไม่สนใจทั้งนั้น เพราะถือว่าตนได้ทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดีไปเลือกตั้งเสร็จแล้ว และหลงเข้าใจว่าเมื่อ

เลือกตั้งเสร็จแล้วก็เท่ากับได้สร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองแล้ว ธเนศวร์ เจริญเมือง (2550: 278) ซึ่งกรณีนี้เองหากพระสงฆ์บางรูปที่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากการศึกษาต่อทางด้านการเมืองหรือปรึกษาผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยเพื่อที่จะได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้อย่างถูกต้องต่อไป

ปัญหา และอุปสรรค ในการปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถาม ปัญหา อุปสรรค ในเรื่องบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน โดยสอบถามถึงปัญหาอุปสรรคในการพัฒนา ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเดียวกันซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัยที่ได้จากคำตอบ โดยผลที่ได้มีดังนี้

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงปัญหาการพัฒนาที่ผ่านมาว่า ในการพัฒนาที่ผ่านมาพระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนามักประสบกับอุปสรรคในการพัฒนาบ้าง ปัญหาดังกล่าวมีดังนี้

1.ปัญหาอุปสรรคด้านผู้นำชุมชนไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่เกิดการรักท้องถิ่น ทำให้เกิดเป็นพรรคเป็นพวก ผู้นำมักมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งบ่อยครั้ง ทำให้แนวทางในการพัฒนาต้องปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละยุคสมัย

2.ปัญหาด้านการขาดการวางแผนงานและโครงการทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่อง มีปัญหาการหาแหล่งกลางในการเป็นสถานที่เป็นศูนย์อบรม หน่วยทางราชการไม่ให้ความสนใจในการประสานงาน

ระหว่างรัฐ วัด และบ้าน การติดต่อประสานงานเป็นไปอย่างยากลำบาก ขาดความคล่องตัว การประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานราชการมีน้อยมาก ไม่มีการประสานงานและร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ

3.ปัญหาอุปสรรค ด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดทุกหมู่เหล่า นั้นมีปัญหาคือประชาชนยังขาดความเข้าใจบทบาท หน้าที่ของหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล เนื่องจากยังขาดความรู้ความเข้าใจในองค์กร ขาดผู้รับความคิดเห็นเพื่อนำข้อมูลมาศึกษาปัญหาและความต้องการของประชาชน ในด้านการรวมความคิดของประชาชน ยังมีน้อยเพราะขาดกิจกรรมที่จะสนองตอบประชาชน ส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่เป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนขาดการลงพื้นที่ร่วมประชุมสัมมนากับชาวบ้าน

4.ปัญหาอุปสรรค ด้านการบริหารภายในวัดยังไม่เข้าสู่ระบบเนื่องจากขาดการสนับสนุนและการจัดวางตัวบุคคลที่ชัดเจน

5. ปัญหาอุปสรรค ด้านบุคลากรภายในวัดและชุมชน ไม่มีประสิทธิภาพทำให้การพัฒนาความน่าเชื่อถือ ทำให้ต้องหาความรู้เพิ่มเติม

6. การไม่มีแหล่งท่องเที่ยวทำให้ไม่มีรายได้มาเสริมในการพัฒนา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัญหาผู้นำไม่มีประสิทธิภาพที่ดี ด้านการขาดการวางแผนงานและโครงการทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่อง เป็นเรื่องที่จะต้องช่วยกันแก้ไขและช่วยการปรับปรุงพัฒนาไปเรื่อย ๆ ผู้นำไม่มีประสิทธิภาพ ต้องเริ่มที่พัฒนาตัวผู้นำเอง กระบวนพัฒนาผู้นำนั้นที่เห็นเด่นชัดคือ การอบรมผู้นำในรูปโรงเรียนผู้นำก่อนเข้าสู่การปฏิบัติหน้าที่ ส่วนการวางแผนโครงการเพื่อความต่อเนื่องนั้น คงต้องมองไปที่การปรับแผน อาจมีการเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันคิดพิจารณา อาจมีแผนแม่บท แผนรองน่าจะเป็นทางออกหนึ่ง ส่วนปัญหาการเป็นศูนย์รวมความคิดทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะประชาชนยังขาดความเข้าใจบทบาท หน้าที่ของงาน รวมทั้งปัญหาด้านการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ พระสงฆ์น่าจะเป็นแกนหลักในการเสียดสละเพื่อสังคม ชุมชน และส่วนรวม อย่างน้อยศรัทธาความน่าเชื่อถือที่มีต่อพระสงฆ์ของชุมชนนั้น มีเป็นจำนวนมาก

ที่จริงแนวคิดประชาชนในการแสดงสิทธิหรือกับการมี บทบาททางการเมืองนั้นมีลักษณะสอดคล้องกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า การเมืองคือความผูกพันระหว่างประชาชนกับรัฐ ดังนั้นการเมืองกับประชาชนจึงมีอาจจะแยกออกจากกันได้ ประชาชนของแต่ละรัฐต่างก็มีบทบาทในอันที่จะแสดงออกทางการเมือง ในฐานะที่เป็นฝ่ายปกครองหรือฝ่ายที่ถูกปกครอง และในการที่จะแสดงบทบาททางการเมืองเหล่านี้ ประชาชนก็ควรจะได้เข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของตนรวมทั้งบทบาทที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านต่าง ๆ ด้วย

การแสดงออกจึงเป็น สิทธิ (Right) แปลว่า อำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ หรือแปลว่า อำนาจอันชอบธรรมสิทธิแบ่งเป็น 2 อย่าง

สิทธิทางแพ่ง (Civil Rights) คือสิทธิในฐานะที่เป็นประชาชน เป็นความคุ้มครองทางกฎหมายที่รัฐมอบให้แก่ประชาชนในฐานะที่เป็นประชาชนของรัฐ เป็นสิทธิที่บุคคลมีพร้อมกับการมีสภาพบุคคล คำরাบางเล่มเรียกสิทธิทางแพ่งนี้ว่า “สิทธิส่วนบุคคล” (Individual Rights)

สิทธิทางแพ่งของประชาชนในแต่ละรัฐนั้นไม่เหมือนกันและไม่เท่าเทียมกัน คือ มีจำนวนไม่เท่ากัน และขอบเขตไม่เท่ากัน แต่โดยทั่วไปแล้วสิทธิทางแพ่งที่เอกชนในรัฐจะต้องมีเช่น

- สิทธิในชีวิต
- สิทธิในทรัพย์สิน
- สิทธิในการทำสัญญา
- สิทธิในการนับถือศาสนา

- สิทธิที่จะมีความเห็นที่อิสระและการแสดงออกซึ่งความเห็นนั้น
- สิทธิในการเป็นสมาชิกหรือการตั้งสมาคม
- สิทธิในครอบครัว
- สิทธิที่จะมีความเสมอภาคกันภายในกฎหมาย ฯลฯ (นงเยาว์ พืระตานนท์ (2541: 45)

การแสดงออกจึงเป็นเสรีภาพ (Liberty) โดยทั่ว ๆ ไป คำว่าเสรีภาพ มักจะให้ความหมายอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการกระทำตามสิทธิที่มีอยู่ เมื่อเกิดสิทธิแล้ว เสรีภาพจึงเกิดตาม แต่ในทางรัฐศาสตร์นั้น คำว่า เสรีภาพ มีความหมายหลายอย่างดังนี้

1. เสรีภาพตามธรรมชาติ (Natural Liberty) คือเสรีภาพของเอกชนที่จะคิด และกระทำตามความปรารถนาของตนอย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกแทรกแซงจากบุคคลอื่น หรือไม่ถูกจำกัดโดยประเพณีทางสังคม
2. เสรีภาพแห่งชาติ (National Liberty) หมายถึงความเป็นเอกราช หรือการมีอำนาจปกครองตนเอง โดยรัฐอื่นไม่มีสิทธิที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องหรือแทรกแซง ซึ่งตามความหมายนี้เสรีภาพแห่งชาติ ก็เหมือนกับอำนาจอธิปไตยภายนอก (External Sovereignty) นั่นเอง
3. เสรีภาพทางการเมือง (Political Liberty) หมายถึงการที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ซึ่งเสรีภาพข้อนี้จะมียกเว้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับระบบการปกครองของรัฐนั้น ในปัจจุบันเสรีภาพทางการเมืองแสดงออกในการใช้สิทธิเลือกตั้ง
4. เสรีภาพทางแพ่งหรือเสรีภาพในฐานะที่เป็นประชาชน (Civil Liberty) คือสิทธิต่าง ๆ ที่รัฐกำหนดขึ้นและคุ้มครองให้แก่ประชาชนทุกคน (นงเยาว์ พืระตานนท์, 2541: 46-47)

การแสดงออกจึงเป็นหน้าที่ คือ กิจที่ต้องกระทำ ประชาชนของรัฐเมื่อมีสิทธิเสรีภาพที่รัฐมอบให้แล้ว ก็จะต้องมีหน้าที่พึงตอบสนองให้รัฐควบคุมไปด้วย ในรัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดหน้าที่ของประชาชนไว้ แต่เป็นหลักการใหญ่ ๆ ส่วนรายละเอียดและสภาพบังคับ จะบัญญัติไว้ในกฎหมายธรรมดาอีกชั้นหนึ่ง เมื่อประชาชนได้เข้าใจถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตน ว่าจะมีความหมาย และขอบเขตกว้างขวางมากน้อยเพียงใด จะทำให้ดำเนินบทบาททางการเมืองได้อย่างถูกต้องและองค์การทางการเมืองที่จะทำให้ประชาชนมีบทบาททางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็คือ พรรคการเมืองและกลุ่มอิทธิพล (นงเยาว์ พืระตานนท์, 2541: 47)

ข้อเสนอแนะในเรื่องบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตำบลเชิงค้อย อำเภอค้อย สะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามข้อเสนอแนะ ในเรื่องบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปผลการวิจัย โดยผลที่ได้มีดังนี้

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แสดงทัศนะว่า แนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน ควรใช้นโยบายเชิงรุกในการเข้าไปหาชุมชนโดยผ่านโครงการต่างๆ สมควรมีการดำเนินการตั้งใช้ธรรมะเป็นหลักในการพัฒนาเช่น หลักพรหมวิหาร 4 ใช้ได้ทั้งพระสงฆ์ด้วยกันเองและประชาชนทั่วไป เอาชนะความไม่ดีด้วยความดี มีความเมตตาต่อทุกคน

พร้อมทั้งขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ จากหน่วยงานของรัฐและ เอกชนเพื่อจะได้ช่วยในด้านการสงเคราะห์ประชาชนได้มากขึ้น ในขณะเดียวกันภาครัฐ ควรประสานงานกับหน่วยอบรมประชาชนโดยการสนับสนุนทุนทรัพย์ โดยการจัดสรรงบประมาณให้หน่วย อบรมประชาชนให้เป็นศูนย์กลาง ของการประสานงานของประชาชนในตำบลแต่ละแห่ง ต้องสอบถามความต้องการของประชาชนในด้านต่างๆเพื่อสนองตอบอย่างเหมาะสม

ส่วนแนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างรัฐ วัด บ้านนั้น ควรมีการจัดสถานที่ศูนย์ประสานงาน ให้เป็นทางการ ควรให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเพราะวัดไม่มีผลประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกภายในชุมชน ควรให้มีจัดทำเป็นโครงการเพื่อพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่องและเป็นลายลักษณ์อักษร ง่ายในการเชื่อมระหว่างบ้าน วัด และส่วนราชการในการของบประมาณ

หน่วยทางราชการควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้มากขึ้น และควรเป็นหน่วยงานที่ประสานสามัคคีระหว่างวัด บ้านและหน่วยงานราชการเป็นอย่างมาก ควรมีเจ้าหน้าที่ประสานงานโดยตรง ประกาศให้ประชาชนทุกคนร่วมกันประสานงานบ้าน วัด และหน่วยราชการ ควรมีการประสานงานกันทุกฝ่ายอย่างจริงจัง และแท้จริง

แนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดทุกหมู่เหล่า ซึ่งเจงบทบาทหน้าที่โดยรวมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเพื่อให้ประชาชนเข้าใจมากขึ้น จัดทำวัตรสวดมนต์เย็นทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ควรพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้มีคุณภาพเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านอย่างรอบด้าน อาจจัดทำตู้รับความคิดเห็นไว้ในหมู่บ้านชุมชนทุกหมู่บ้าน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ควรจัดให้มีบุคลากรที่มี

ความรู้และความสามารถที่เป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน ควรมีการจัดสัมมนากับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านช่วยกันเสนอความคิดเห็น

แนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะด้านการเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้าน ให้เกิดสันติสุขควรจัดอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนอันจะได้นำเอาหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป โดยดำเนินการจัดตั้งหน่วยงานมาดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน ควรเน้นการแก้ไขปัญหาเสพติดในกลุ่มนักเรียน เยาวชนและประชาชนให้มาก ควรทำให้จริงจังและต่อเนื่องประสานงานกับผู้นำชุมชนให้คำแนะนำกับประชาชน แต่ละหมู่บ้านควรมีการเฝ้าระวังสอดส่องดูแลอย่างจริงจัง ควรมีการจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

แนวทางการแก้ไขข้อเสนอแนะด้านการเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารจัดประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องนั้นควรมีการจัดทำบอร์ดในการประกาศและประชาสัมพันธ์ข่าวสารของชุมชนและส่วนราชการให้ชาวบ้านได้รับข่าวสารเพิ่มเติม จัดทำศูนย์อินเทอร์เน็ตไร้สายสร้างศูนย์อำนวยการความสะดวกในการให้ความรู้ชาวบ้าน ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนควรมีการจัดตั้งศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารประจำหมู่บ้านมีเจ้าหน้าที่ในการประสานงานอย่างต่อเนื่อง ควรมีเอกสารแจกเวลาที่มีเรื่องที่จะแจ้ง และประชาสัมพันธ์ ควรมีเจ้าหน้าที่คอยแจ้งข่าวสารเป็นประจำทุกวัน

จากผลการศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนซึ่งได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยต่าง ๆ ประกอบกับการสัมภาษณ์ พบว่า พระสงฆ์ที่มีบทบาทเด่นด้านการพัฒนาชุมชนในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ล้วนแต่เป็นพระที่มีความเสียสละต่องานด้านการบริหารพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด บทบาทที่มีความโดดเด่นคือในด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนซึ่งจากการสัมภาษณ์ได้แนวคิดที่มีความสำคัญโดยเฉพาะบทบาทในการทำงานที่มีความมุ่งมั่นต่อผลสัมฤทธิ์ ให้การอนุเคราะห์ประชาชนทุกด้านตามกำลังขีดความสามารถ ในด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน พระสงฆ์ได้พัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชน โดยดำเนินงานใน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต) บางแห่งจัดทำวัดเป็นศูนย์อบรมศีลธรรมประชาชน เยาวชน ประจำตำบล หรือประจำอำเภอ เช่น วัดพระธาตุคอกสะเกิด เป็นต้น ในด้านการเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการพัฒนามานาน มีกลวิธีที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มพลังต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

โดยอาศัยทักษะกระบวนการที่นำแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนาที่ว่า สอนให้ทำ นำให้ดู เป็นแบบอย่างทั้งการดำเนินชีวิต และการทำงาน ขอมล้าปากเพื่อการทำงานหนักเพื่อสังคมเป็นสุขร่วมกัน ในขณะที่ปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงานมีบ้าง โดยเฉพาะการทำงานที่ขาดความต่อเนื่อง

งบประมาณที่มีจำกัด ความร่วมมือของทางราชการ ความไม่เข้าใจต่องานด้านการพัฒนาของพระสงฆ์ แต่ปัญหาดังกล่าว กำลังได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

จากเอกสารและคำตอบการสัมภาษณ์ต่างชี้ไปในทำนองเดียวกันว่า บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนานั้น ไม่ว่าจะมองในมุมใดก็ตาม พระสงฆ์มีภาระ ภาระที่จะต้องปรับเปลี่ยนและร่วมกับชุมชนในการพัฒนา ไม่ว่าจะเริ่มที่ตัวพระสงฆ์เองต้องมีการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการ ด้านวิชาชีพ ด้านความเสถียรละอุทิศร่างกาย แรงใจเป็นอย่างยิ่งแล้ว พระสงฆ์ต้องเริ่มบทบาทใหม่ในการเป็นแกนหลัก หรือแกนนำประชาชนในชุมชน ให้เห็นถึงการพัฒนา ให้เห็นถึงความพยายามร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในการรวมกลุ่มแสดงพลังต่าง ๆ ในการผลักดันกิจกรรมทางการเมืองให้เป็นไปในแนวทางธรรมาธิปไตย หรือสังคมประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทั้ง 5 กลุ่ม คือ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ครูสอนพระปริยัติธรรมนั้น ตัวแทนภาคประชาชนได้ให้ความเห็นว่าในการบวนการพัฒนาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ หรือมีบทบาทนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยปัจจัยหรือองค์ประกอบมาก เฉพาะเรื่อง บทบาทการสงเคราะห์ห่อนุเคราะห์ประชาชน การเป็นศูนย์รวมทางความคิด ทางจิตใจ การเป็นศูนย์บ่มเพาะจริยธรรม คุณธรรม การเป็นศูนย์ประสานงาน บ้านวัด โรงเรียนนั้นต่างมีมุมมองไปในทางเดียวกัน คือพระสงฆ์ต้องดำเนินงานไปในทางที่ร่วมกับสังคม ร่วมกับชุมชนทำงานในเชิงรุกที่จะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับมาเป็นผู้ให้ โดยที่ทุกฝ่ายต้องไม่คำนึงถึงประโยชน์ตน มากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

ส่วนข้อเสนอแนะที่มีต่อการพัฒนาชุมชนนั้น ซึ่งข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น ต่างชี้ไปในแนวทางเดียวกันว่า การพัฒนาที่ดีต้องเริ่มที่ตัวของพระสงฆ์เองก่อน คือต้องมีศีลที่บริสุทธิ์ การใช้อำนาจหน้าที่ที่ถูกต้องและความร่วมมือทุกภาคส่วนคือบ้าน วัด โรงเรียนและราชการ ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในสังคมอนาคตที่ต้องพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ล้วนเป็นสิ่งที่ท้าทายพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน เมื่อพระสงฆ์สามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ บทบาทพระสงฆ์จะเป็นแม่แบบของหน่วยงานอื่นจะนำเอาไปสานต่อ ส่วนปัญหาบางประการไม่ว่าเรื่องงบประมาณ การขาดประสิทธิภาพของผู้นำ การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนา การไม่เข้าใจสิทธิหน้าที่ของประชาชน และชุมชนนั้น พระสงฆ์ต้องเริ่มที่จะให้แนวทางที่ชัดเจน พระสงฆ์ต้องมีบทบาทในทุกภาคส่วนในเรื่องการมีบทบาททางการเมือง ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความเป็นจริงพระสงฆ์มีสิทธิ์ทางการเมืองเพียงแต่ในวันเลือกตั้งไม่มีสิทธิ์ลงคะแนนเท่านั้นเอง พระสงฆ์จึงควรให้คำแนะนำชาวบ้านในการเทศน์ให้เลือกคนดีเข้ามาบริหารบ้านเมืองเพราะการเลือกตั้งทุกระดับผู้สมัครต้องเข้ามาหาพระสงฆ์ในการหาเสียงยิ่งพระสงฆ์ที่มีบารมีคนศรัทธามากก็จะยิ่งเข้าหา จึงควรใช้ช่วงนี้ในการแนะนำชาวบ้านให้มีความรู้

ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิในการปกครองตนเองได้ไม่ใช่มีสิทธิ์แค่ลงคะแนนเลือกตั้งแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งกรณีนี้เองหากพระสงฆ์บางรูปที่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากการศึกษาต่อทางด้านการเมืองหรือปริกษาผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยเพื่อที่จะได้ถ่ายทอดความรู้ที่นั้นอย่างถูกต้องต่อไป ดังกล่าวมาการร่วมมือกันในทุกภาคส่วนของสังคมต้องมีการสอดประสานเพื่อให้การพัฒนาไปโดยพร้อมเพรียงกัน

4.3 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

การเก็บข้อมูลเพื่อศึกษางานวิจัยชิ้นนี้นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ยังได้เก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมจากกลุ่มพระสงฆ์และตัวแทนภาคประชาชน โดยได้สังเกตแล้วพบว่า

บทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ในตำบลเชิงค้อยในส่วนของพระสงฆ์แล้วการพัฒนาจะได้ผลมากน้อยเพียงใดตัวพระสงฆ์เองจะต้องมีภาวะผู้นำในองค์กรสูงพอสมควรเพราะว่าประชาชนจะมองว่าพระสงฆ์มีการเสียสละเพื่อองค์กรมากเพียงใด มีการพัฒนาด้านวัตถุและส่งเสริมด้านจิตใจแก่ชุมชนอย่างไรบ้าง ชาวบ้านเมื่อเห็นพระสงฆ์มีการเสียสละทั้งด้านกำลังทรัพย์และกำลังกายก็จะเลื่อมใสศรัทธาให้การยอมรับในตัวของผู้นำแล้วการขอความร่วมมือในการพัฒนาด้านต่างๆก็จะเป็นไปอย่างราบรื่น

ในส่วนของภาคตัวแทนของประชาชนก็มองว่าการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เริ่มแรกตัวของพระสงฆ์ต้องพัฒนาตัวเองก่อนทั้งในด้านการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ การแสวงหาความรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันไม่เอาแต่อยู่ในวัดเหมือนเก่าก่อน ต้องมีการเข้าถึงเข้าใจ ประชาชนอย่างแท้จริงจะทำการพัฒนาสิ่งใดก็ต้องอาศัยหลักการประชาธิปไตย มีการทำประชาคมหมู่บ้านก่อนจะทำการพัฒนาเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามความต้องการของชุมชนเอง

เมื่อรวมความทั้งสองส่วนเข้าด้วยการแล้วบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์จะได้ผลมากน้อยเพียงใดตัวพระสงฆ์เองต้องเริ่มการพัฒนาตัวเองก่อน การพัฒนาในส่วนอื่นก็จะได้รับความร่วมมือจากชุมชนที่ตนเองที่ตัวเองอาศัยและจะครอบคลุมไปถึงชุมชนข้างเคียงอีกด้วย